

Kommentar till Sandelin och Skogh

Sandelins och Skoghs artikel i detta nummer av Ekonomisk Debatt är ett exempel på hur ekonomer ger sig in på områden som traditionellt varit reserverade för andra discipliner. I denna kommentar ger Gösta Carlsson en sociologs syn på inmarschen.

Hur skall samhällsforskare utanför den rent juridiska traditionen hantera laglydnad och lagöverträdande, med utsikt till fördjupad och helst användbar kunskap? Frågan har genom de senaste decenniernas utveckling blivit särskilt tillspetsad och kanske mer oroande än förut. Om detta påminns vi av Sandelins och Skoghs artikel¹ som pekar på ekonomernas inmarsch på fält som förut var reserverade för kriminologer, sociologer och psykologer-psykiatriker. Samma invasion har ägt rum på andra håll, en parallell är analysen av fruktsamhet och familjebildning. En central figur i bägge fallen är Gary Becker, hans uppsats från 1968² återopad av de bägge författarna är något av en klassiker och inledningen till en ny litteratur kring ämnet brott och straff, den ekonomiskt-ekonometriska.

Ofrånkomligt leder sådant till revirstriker, och till en artikulering av djupare motsättningar kring de antaganden om mänskligt beteende, som ligger bakom det nya angreppssättet, eller som förmodas ligga bakom. De slutsatser ekonometriska analyser kan producera skall hävda sig i en debattmiljö präglad av häf-

tiga meningsmotsättningar och starkt känslösvall. Man behöver endast erinra om bidragen till den eviga dispyten kring dödsstraffet i USA. Hur många brott förhindrar en avrättning? Obehagliga resultat kommer inte att accepteras stillatigande av den förlorande parten, och för många kommer det att vara något motbjudande över hela företaget, oavsett resultatet för ögonblicket. Svårigheterna är naturligtvis inte specifika för komplexet brott-sanktioner, men får en särskild karaktär av sammanträffandet av gamla ideologiska motsättningar och nya revirstriker.

Till ekonomernas favör har verkat en tendens i tiden, en tilltagande skepsis mot snart sagt alla behandlingsprogram och terapeutiska reformer, alltså inte bara det traditionella fängelsestraffet, som har ett grundmurat dåligt rykte. Nyare utvärderingar och experiment har varit desillusionerande, ingenting förefaller att ge pålitliga behandlingseffekter.³ Här är en av källorna till det pånyttfödda intresset för allmänpreventionen, polisinsatser och till och med inlåsnings effekter, inkapacitering, och till rehabiliteringen av den klassiska straffrättsläran. Men det bör samtidigt sägas att behandlingsmetoder och

GÖSTA CARLSSON är professor i makrosociologi vid sociologiska institutionen vid Stockholms universitet.

¹ "Polisinsatser och brottslighet." Artikel i detta nummer av *Ekonomisk Debatt*.

² Becker [1968].

³ Lipton, Martinson och Wilks [1975].

deras resultat inte i så stor utsträckning dominerat sociologernas forskning som Sandelin och Skogh antyder. Man har ofta arbetat med orsakssökande, etiologiska, frågeställningar, men haft svårigheter att komma fram till övertygande lösningar.

För en sociolog är två egenskaper slående i ekonomernas arbetssätt, båda i sig tilltalande. Den första är det starka intresset för det totala, aggregerade utfallet, vad man också kan kalla befolkningsrespons. I princip är detta ingen främmande tanke inom en sociologisk föreställningsram, men i praktiken har ansträngningarna där i hög grad gått ut på att kartlägga skillnader mellan individer och familjer, och det som kallats "differentiella livschanser". Ekonomerna har en obestridd styrka i en högre beredskap att ge svar på den fråga politiker och planerare ofta ställer, vad blir totalresultatet av en åtgärd? Den andra egenskapen man noterar är en sympatisk sparsamhet med antaganden, exempelvis om speciella normer och avvikande livsideal. Becker är väl medveten om denna styrka, han framhåller den i den citerade artikeln.

En undersökning, som den av Sandelin och Skogh redovisade, väcker givetvis frågan om fördelarna måste köpas till för högt pris. En speciellt besvärlig punkt är graden av rationalitet i handlandet, en svårighet inte minst sociologer (och psykologer) känner starkt. Drar brottslingen ner på sin kriminella aktivitet i polistäta områden därför att han kalkylerar, låt vara på ett primitivt sätt? Den bild av lagöverträdaren den kriminologiska litteraturen ger är inte väl förenlig med ett betonande av rationellt, långsiktigt beteende. Men vi gör kanske orätt i att bedöma de ekonomiska modellerna på den grunden. Milton Friedman⁴ gav en gång ett svar som har blivit mycket uppmärksammat.

Vi skall ta ställning till teorier eller modeller efter deras förmåga till slutlig förklaring eller prognos, inte efter graden

av realism i de enskilda antagandena på vägen dit.

Den ekonomiska teorin tycks bli den testade, beprövade fiktionen. Det är en lösning som det inte är alldeles lätt att restlöst acceptera, i varje fall lämnar den en obehaglig lucka ur vilken det oväntade kan hoppa fram. Trots sin medvetna anknytning till den ekonomiska analysen av kriminalitet kan Sandelins och Skoghs undersökning knappast betraktas som en renodlad tillämpning, variabler och hypoteser är påverkade av en bredare och mer eklektisk, också sociologisk forsknings-tradition. Kvar står dock frågan om resultatens hållbarhet, och metodernas bärkraft. Det är några omständigheter som då bör hållas i minnet. Data över brott och brottslingar har, som de flesta är medvetna om, en nästan unikt låg kvalitet. En liten del av förövarna blir kända, av brott mot egendom blir kanske något sådant som en tredjedel registrerade. Mycket talar dock för att de mera aktiva bland lagöverträdarna småningom blir kända, fast långtifrån för alla av de brott de begått.⁵ Offerundersökningar med hjälp av intervjuer ger möjlighet till korrektion men inget underlag för gradering av kommuner. Mot dessa svagheter finns ingen enkel bot, de skapar onekligen en speciell atmosfär av tvivel.

Två andra omständigheter bör tas med i bedömningen. En tvärsnittsundersökning med kommuner som enheter är ett alternativ till tidsserieanalys, som torde vara vanligare. I det senare fallet är man i hög grad besvärad av den seriala eller autokorrelation som mestadels präglar observationerna och inte sällan också residualerna, när en förklarande modell används. Frågan är om inte på motsvarande sätt en rumslig autokorrelation gör sig gällande med kommuner eller liknande geografiska enheter. Med andra typer av

⁴ Friedman [1953].

⁵ Carlsson [1975].

beteenden kan man göra den iakttagelsen att rumsliga samband uppträder som inte låter sig återföras till socio-demografiska eller ekonomiska skillnader, i varje fall inte utan svårighet. Fenomenet är känt åtminstone sedan Galtons tid,⁶ då han fäste uppmärksamheten på det, men det har bevakats dåligt i litteraturen. Först under senare år har det behandlats analogt med seriala korrelationer i tidsserier. I de flesta undersökningar negligeras det liksom här. Man får komma ihåg att något är utlämnat i bilden, som påverkar signifikansbedömningen.

Man kan också ställa sig frågan om de studerade variablerna (brottsvolym, polistäthet, etc) skall förutsättas ha nått ett jämviktsläge i relation till varandra. Brottsdata ändrar sig erfarenhetsmässigt snabbt, andra kanske långsammare. Eventuellt skulle strukturella effekter kunna bli underskattade därför att vi fångar enheter (kommuner) på väg emot ett jämviktsläge, men ännu inte där.

Sandelins och Skoghs resultat innebär estimat som ofta förefaller rimliga med hänsyn till teoriramen och tidigare forskning. Man får en effekt av ökade polisresurser, med konstanthållande av andra egenskaper hos kommunerna. Ibland faller resultatet inte lika väl in i förut etablerade förväntningar. Den lokala åldersfördelningen får svag effekt, medan åldersfaktorn torde vara kriminologins utan konkurrens stabilaste sanning.

Så var står vi? Den ekonomiska ansatsen har vunnit många entusiastiska anhängare och tillämpas som vi sett bl a inom ett brett register av kriminalpolitiska problem. Det har talats om revirkonflikter men ur en synpunkt är den formuleringen något vilseledande. Just för studiet av samhällseffekter, utfallet i stort och kanske på längre sikt, finns det inte

mycket till alternativ. Gäller det en sådan fråga som polisresursernas roll för brottsnivån finns visserligen möjligheten till experimentell variation, vissa distrikt får förstärkningar, andra inte, och en uppföljning sker. Men i verkligheten lägger politiskt tryck och juridiska eller moraliska invändningar hinder i vägen, "experimentet" blir sällan strikt och möjligt att utvärdera. Kostnaderna kan också bli betydande, liksom tidsåtgången. Vi kan ha olika meningar om forskarnas statistiska manipulationer med "naturlig" variation, det är en relativt billig metod och icke-invasiv i medicinarnas mening.

Beroendet av en ekonomisk teori i trängre mening förefaller något svårbedömt. Ungefär samma strukturella ekvationer kan eventuellt ställas upp med olika bakgrund av teori och empiri. Den osäkerhet man känner hänför sig till metodens förmåga att varna för felspecificationer, framförallt grova underlåtenhetsynder och våra blinda fläckar. I huvudsak kan man ansluta sig till slutorden hos Sandelin och Skogh: vi får en del av den information vi behöver.

Referenser

- Becker, G. [1968], "Crime and Punishment: An Economic Approach", *Journal of Political Economy*, Vol 76, nr 2.
- Carlsson, G. [1975], *Kriminalitetsnivå och belastningsfördelningar*. Brottsförebyggande Rådet. PM 1975:1.
- Friedman, M. [1953], "The Methodology of Positive Economics", *Essays in Positive Economics*, University of Chicago Press, Chicago.
- Lipton, D., Martinson, R. & Wilks, J. [1975], *The Effectiveness of Correctional Treatment*, Praeger, New York.
- Naroll, R. [1965], "Galton's Problem: The Logic of Cross-Cultural Analysis", *Social Research*, vol 32, 428-451.

⁶ Naroll [1965].